

A könyvtárak és az 1999. évi új szerzői jogi törvény*

A szerzői jogi védelem és a könyvtárosi feladatok egyensúlya. Kizárólagos szerzői jogok és korlátozásuk. Vagyoni és személyhez fűződő jogok. Engedély, szabad felhasználás, közös jogkezelés.

1. Bevezetés

1.1 Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről a könyvtárak feladatává teszi, hogy biztosítsanak széles körű, egyenlő hozzáférést a kulturális értékekhez, így a szerzői alkotásokhoz is. A nyilvános könyvtárak alapfeladata, hogy fejlesszék gyűjteményüket, őrizzék, és bocsássák másoknak is rendelkezésre, beleértve a könyvtárközi kölcsönzést is. Ugyanakkor „a kulturális javak e törvény szerinti védelme nem érinti az e javakra más jogszabályok szerint fennálló védettséget” [5. § (6) bek.]. Ilyen más „jogszabály szerint fennálló védettség” a szerzői jog is.

Azt jelenti-e ez vajon, hogy a szerzői jogi védelem megakadályozhatja a könyvtárosi feladatok elvégzését? Alapvetően nem, mert az új szerzői jogi törvény tervezete (1999. évi „Új Szt.”) eleve az érdekek összeegyeztetésére épít, annak megvalósítására törekszik. Preambuluma szerint: „A ... szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a ... nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek a megőrásában; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is.”

1.2 Az Új Szt. – a továbbiakban, ha paragrafusokat idézünk, mindig erről van szó – a könyvtárakat a művek alkotóműhelyeként is és a szerzői jogilag védett művek felhasználójaként is érinti. Az előbbi körben különösen a mű fogalmára (1. §), a közös és a gyűjteményes művekre (5–7. §-ok) és a munkaviszonyban létrehozott művekre (30. §) vonatkozó szakaszokra kell figyelemmel lenni. A másik körben az a kérdés, hogy hogyan teljesíthetők a védett művek felhasználását is jelentő könyvtári feladatok a szerzői jogi követelményeket is kielégítve. A továbbiakban ezzel a második kérdéskörrel foglalkozunk.

2. A nyilvános könyvtár mint a szerzői alkotások felhasználója

2.1 A szerzői jogot esetleg érintő egyes könyvtári tevékenységfajták megítélésénél abból kell kiindulni, hogy „a szerzőnek kizárólagos joga van a mű anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden felhasználás engedélyezésére” [16. § (1) bek.]. Ez természetesen csak a védelmi idő alatt – az általános szabály szerint a szerző életében és halála után 70 évig – van így (31. §). A „bármilyen felhasználás” lényegében a mű érzékelhetővé tételét jelenti, akár ingyenesen vagy magáncélra is. A törvény az ilyen „érezhetővé tétel” legfontosabb eseteit példálózóan felsorolja, részletezi (17–29. §-ok).

A szerzőnek (szerzőn a törvényben a jogutódokat is értjük) a jogai természetesen nem korlátlannak. A már említett időbeli korlát mellett a törvény a már nyilvánosságra hozott művekre műköztetőknek (felhasználóknak) és a nagyközönségnek közérdekből „szabad – díjtalan – felhasználásokat” enged (pl. 33–41. §-ok) vagy legalábbis az engedélykérést átalánydíj-fizetéssé egyszerűsíti (pl. 25. §). A szerző vagyoni jogai, az engedélyezés jelentik az általános szabályt, a szabad felhasználás a kivétel, amit „nem lehet kiterjesztően értelmezni” [33. § (3) bek.], sőt, a konkrétan felsorolt, meghatározott kivételek érvényességének az is általános feltétele, hogy az illető felhasználás „nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá csak annyiban megengedett, amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra” [33. § (2) bek.]. Ezt a kivételkorlátozó feltételrendszert – és az Új Szt.

*Az MKE, az IKSZ és az EBLIDA szervezésében, Budapesten, 1999. május 27–28-án tartott szerzői jogi szemináriumon elhangzott előadás alapján.

több más elemét – nemzetközi egyezményes kötelezettségként kellett jogunkba iktatni.

A szerzőt vagyoni (felhasználási, engedélyezési) joga mellett személyhez fűződő jogok is megilletik. Ezek a jogok – a nyilvánosságra hozatal és visszavonás, névjog, a mű integritásához fűződő jog – is a fent említett védelmi időn belül állnak fenn, sőt a névjog még azon túl is érvényesíthető (10–15. §-ok). A személyhez fűződő jogokat még a szabad felhasználás során is tiszteletben kell tartani.

A művek felhasználásához az engedély szerződéssel szerezhető meg [16. § (1) bek. 2. mondat]. Ilyenkor érvényesülnek, illetve érvényesülhetnek a törvény felhasználási szerződésekről szóló kötelező, megengedő és szerződésértelmező szabályai (42–56. §). A szerződést a szerzővel vagy jogutódjával kell megkötöni. Az egyedileg gyakorlatilag nem rendezhető – tömeges, párhuzamos – műfelhasználások körében az Új Sztj. ún. kötelező közös jogkezelést ír elő (ennek szabályait l. a törvény 85–93. §-ai között). Az irodalmi és zenei művek tekintetében az ARTISJUS, a képzőművészeti, fotóművészeti alkotásoknál a HUNGART, a filmalkotásoknál a FILMJUS képvisel bizonyos jogokat; ezekről velük kell szerződni.

2.2 Mindezek alapján az egyes gyakori, a szerzői joggal is érintkező könyvtári tevékenységek a következő esetekben és módon engedélykötelesek, illetve „szabad felhasználások” vagy közös jogkezelésű „megfelelő díjazás alá” esők.

a) Nyomatott művekről könyvtáros által *archív másolat* készítése digitalizálással (szkenelés, számítógépbe gépelés).

Ez a 35. § (4) bek. (b) szerint szabad felhasználás. Nem más, mint belső intézményi célra saját példányról a nyilvános könyvtári ellátáshoz vagy tudományos célra másolat készítése.

b) Nyomatott műről könyvtáros által *archív másolat* készítése hagyományos módon (fénymásolással vagy hasonló más módon az eredetivel azonos szöveggel előállítása papírhordozón). Minősítése azonos az a) ponttal. Szabad felhasználás.

c) Művek digitális hálózaton elérhetővé, „hozzáférhetővé” tétele a könyvtár által.

Az Új Sztj. szerint ez a felhasználás a szerző kizárólagos engedélyezési jogába tartozik [26. § (6) és (8) bek.]. A zenei és irodalmi művek esetében – kivéve a színpadra szánt műveket és a zenedrámái műveket vagy jeleneteiket, illetve keresztmetszeteiket – ez az engedély átalányszerződéssel (közös jogkezelés) megszerezhető az ARTISJUS-tól (27. §).

A színpadra szánt irodalmi művek és a zenedrámái művek ilyen felhasználási jogait egyedi szerződéssel közvetlenül kell megszerezni a szerzőktől és/vagy a kiadótól.

Hangfelvételben rögzített zenemű ilyen felhasználásához szükséges a hangfelvétel kiadói egyedi szerződéses engedélye is [76. § (1) c]. Az előadóművészek engedélye is beszerzendő [73. § (1) e], de ez is lehetséges a közös jogkezelő szervezettől, ami az előadóművészeknél az Előadóművészi Jogvédő Iroda [74. § (2) bek.].

Képzőművészeti alkotások jogszerű ilyen felhasználásához a szerzővel egyedi szerződést kell kötni [nincs kivétel a 26. § (8) bek. alól]. Ugyanakkor az Új Sztj. lehetővé teszi, hogy az e művek ilyen jogainak kezelése is – önkéntesen – létrejöjjön, az illetékes miniszter által bejegyezhető legyen a közös jogkezelés [86. § (3)]. A képzőművészeti alkotásokkal egyébként a HUNGART foglalkozik közös jogkezelőként.

Az audiovizuális művekre mindig a filmelőállítóval vagy megbízott terjesztőjével kell egyedi szerződést kötni a hálózati terjesztésre.

d) Indexelés, *bibliográfia* készítése. *Kivonat* készítése könyvtáros által. Nem érinti a szerző átdolgozásra vonatkozó kizárólagos jogát, ha a műről indexelés, bibliográfia készül. A kivonat viszont bizonyos esetekben alkalmas lehet arra, hogy helyettesítse az egész mű elolvasását. Ezért ilyenkor szerződéses engedélyezés szükséges hozzá. A kérdés esetenként döntendő el.

e) Az alapvető könyvtári szolgáltatás, a nyomtatott szöveg megtekintése, *elolvasása a könyvtárban* – a könyvtár látogatása során – nem érint szerzői jogokat.

f) Más a helyzet az olyan *fénymásolással, amelyet a könyvtár végez*, vagy lehetővé tesz a látogató számára.

Az Új Sztj. több kivételt tesz a 18. §-ban szabályozott többszörözés joga alól. Így nem kell szerzői, kiadói engedély a fenti tevékenységhez sem, kivéve, ha teljes könyv, teljes folyóirat vagy napilap egésze a másolás tárgya [35. § (1) és (2) bek.]. Ugyancsak nem vonatkozik a szabad felhasználás kedvezménye a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett adattárra, még „kiprintelt” alakjukban sem.

Az Új Sztj. 21. §-a és 107. § (2) bek.-e 2000. szeptember 1-jétől ún. „reprográfiai jogdíjat” vezet be. Ez a könyvtárakat annyiban érinti, hogy egyrészt az általuk vett fénymásolók ára is tartalmazza a később megállapítandó összegű, közvetlenül a forgalmazók által fizetendő jogdíjat, másrészt ha a látogatók számára ellenértékért működő fénymásolót üzemeltetnének, közvetlenül is kellene a gépek kapacitásához, a forgalomhoz igazodó átalánydíjat fizetniük a szerzők, kiadók közös képviselőjének. Ennek mértékét, összegét egy ugyancsak később közzeendő díjtáblázat tartalmazza majd.

g) *Elektronikus szöveg megtekintésének lehetővé tétele képernyők felállításával a könyvtárban*; a látogatók általi megtekintés.

A megtekintés lehetővé tétele önmagában „nyilvános előadás” [24. § (2) b]. Erre a jogot a digitális hálózaton elérhetővé tételre vonatkozó szerződésekben könnyűszerrel meg lehet szerezni. A magánszemély (könyvtári látogató) oldaláról nézve az ő tevékenysége nem érint szerzői jogokat.

h) *Elektronikus szöveg digitális másolása* hordozóra, mint a látogatónak nyújtott könyvtári szolgáltatás.

Ez a szerző és/vagy kiadó külön engedélye nélkül a kizárólagos többszörözési jogba ütközik. [18. §, 35. § (3) bek.]. Elképzelhető, hogy ha a könyvtár csak a PC-ket bocsátja rendelkezésre, a látogató maga hoz flopit, és maga készít másolatot, az egyelőre szabad, majd 2000. szeptember 1-jétől a reprográfiai jogdíjjal rendezett felhasználás.

i) *Nyilvános könyvtár digitálisan tárolt állományának távolról elérése a közönség által*; internetes olvasás, elektronikus letöltés. (A nagyközönség által folytatott tevékenység.)

Magánszemély által ezek a felhasználások szabad felhasználások. [Előadás-lejátszási jog: 38. § (1) bek. (f); letöltés-másolás nem más személy részére: 35. § (1) bek.]

Megjegyzendő, hogy a könyvtár *szoftvere* és elektronikus *adattára egészének* a „letöltése” le-másolása *saját* részre is engedélyköteles lenne, nem pedig szabad felhasználás [35. § (1) bek.]. Nem jelenti ez a tilalom azt, hogy az elektronikus adatgyűjtemény (adattár) tartalmát, egy-egy művet (verset, regényt, dalt, más szöveget, képet stb.) ne lehetne saját részre letölteni. Az elektronikus adattár *egészét* egy, csak a gyakorlatban eldöntendő kritikus mennyiség után érinti a tartalom másolása!

j) *A könyvtári könyv „kölcsonzésénél”* először is tisztázandó, hogy ez jogi nyelven „haszonkölcsön” (vagyis a példány minden ellenérték nélküli időleges rendelkezésre bocsátása). A nyomtatott mű nyilvános könyvtár általi kölcsönzése (értsd: haszonkölcsönbe adása) szabad felhasználás (39. §). A beiratkozási díj itt nem számít ellenértéknek.

Az említett szabad felhasználás nemcsak a könyvekre, de mindenféle műpéldányra, így képzőművészeti művekre és filmalkotásokra is vonatkozik. Érvényes ez még a digitális (pl. CD-ROM) hordozókra is. A „kivétel kivétele” mégis a szoftver és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adattár, vagyis ezeknek még a nyilvános könyvtár általi haszonkölcsönbe adása is mindig engedélyköteles.

Megjegyzendő még, hogy mivel a törvény haszonkölcsönzésre engedélyezési jogot vagy díjigényt csak a nyilvános ilyen terjesztésre állapít meg (23. §), a magánszemélyek között vagy például nem nyilvános könyvtár által mindenféle műtípus jogszerűen megszerzett példányainak „kölcsonzése” szabad, díjmentes.

k) *A könyvtárközi kölcsönzés* kifejezetten szabad felhasználás, még az e célra másolt példányokra is (40. §).

l) *Az irodalmi művek rögzítése, többszörözése és terjesztése* elemeit magában foglaló *kiadás* – például CD-n, CD-ROM-on – a szerző kizárólagos joga (18., 23., 56. §-ok). A szerzőkkel, jogutódokkal a művekre egyenként kell szerződni, kötelező közös jogkezelés erre nincs. Elvileg létrejöhet majd önkéntes közös jogkezelés – esetleg a multimédia jogosítást és több műfajtát is átfogva (ún. „one stop shop”). Nem vitás, hogy addig is problematikus lehet például egy nyomtatott albumokból készíthető képzőművészeti CD-ROM-hoz megszerezni a jogokat az eredeti alkotások szerzőitől, a fényképészeketől, és adott esetben (ha az elektronikus kiadásra is jogot szereztek) a könyvkiadók-tól.

2.3 Összefoglaló értékelésként megállapítható, hogy az Új Szjt. a könyvtárak számára kevés változást hozott, inkább a korábbi szabályok pontosítását, konkretizálását jelenti. Úgy tűnik, a szerzői jogi viszonyok kiszámíthatóbbá válnak. Ha a törvényhozó megteszi a dolgát, a többi a szerződéses és bírói gyakorlatra és a jogirodalomra tartozik.

Beérkezett: 1999. VII. 5-én.

Állást kínál

A Környezetgazdálkodási Intézet Környezet- és Természetvédelmi Szakkönyvtár és Információs Központ munkatársat keres **szakértőként** munkakörbe. Követelmény: felsőfokú szakirányú vagy könyvtárosi végzettség, angol nyelvtudás, számítógép- és internet-használati ismeret. További felvilágosítás *Vecsernyés Györgyné* könyvtárvezetőnél. Tel.: 478-3519

A Környezetgazdálkodási Intézet Környezet- és Természetvédelmi Szakkönyvtár és Információs Központ **olvasószolgálati** munkakörbe felsőfokú végzettségű (vagy jelenleg főiskolára járó), angol nyelvismerettel rendelkező fiatal könyvtárost keres. További felvilágosítás és jelentkezés szakmai életrajzzal *Vecsernyés Györgyné* könyvtárvezetőnél. Tel.: 478-3519